

Pojęcia kluczowe: środki probacyjne, termin przedawnienia, okres próby, odszkodowanie za niesłuszne skazanie

Artykuły

Przemysław Krawczyk

OKRES PRÓBY A ZASADA EFEKTYWNEGO WYKONYWANIA KAR I ODSZKODOWANIE ZA NIESŁUSZNE SKAZANIE, TYMCZASOWE ARESZTOWANIE LUB ZATRZYMANIE

W artykule autor omawia relację biegu terminu przedawnienia roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie (zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie) do biegu okresu próby. Zagadnienie to jest istotne z punktu widzenia orzeczeń, które zostały zmienione w wyniku nadzwyczajnych środków odwoławczych. Nietrudno jest bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której odbyta została już jakaś część kary, natomiast – w wyniku nadzwyczajnej kontroli odwoławczej – prawomocny wyrok zostanie zmieniony i zostanie orzeczona kara w zawieszeniu, natomiast kara już odbyta zostanie zaliczona na poczet kary podlegającej efektywnemu wykonaniu (najpierw na poczet grzywny, a następnie na poczet kary w zawieszeniu). Z uwagi na to, że okres próby może być dłuższy niż roczny (w danym układzie sytuacyjnym), powstaje pytanie – jakie działanie powinno się podjąć, aby nie okazało się, że już odbyte dni faktycznego pozbawienia wolności zostają „zawieszane w próżni”?

1. WPROWADZENIE

Odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie jest uprawnieniem wynikającym nie tylko z prawa krajowego, ale również z prawa międzynarodowego publicznego: „art. 9 ust. 5 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych stanowi, że każdy, kto został bezprawnie aresztowany lub zatrzymany, ma prawo do odszkodowania, którego może dochodzić w drodze sądowej. Artykuł 5 ust. 5 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności określa, że każdy, kto został pokrzywdzony przez

niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania”¹. W polu widzenia mieć należy także konieczność wynagrodzenia każdemu człowiekowi szkody, jaka została wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej (*arg. ex art. 77 ust. 1 w zw. z art. 41 ust. 5 Konstytucji RP*²). Nie powinno umknąć uwadze, że w uzasadnieniu do projektu³ Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. projektodawca stwierdził, że odpowiedzialność Skarbu Państwa kształtuje się na zasadzie ryzyka, a nie na zasadzie winy⁴. Organy państwa – będące emanacją władzy państwa – wydają w jego imieniu orzeczenia, a zatem konieczność naprawienia szkód powstałych w wyniku błędnego zastosowania prawa powinna być krańcowo uniezależniona od możliwości przypisania winy. Wyrazem tego jest – niezależnie od przyjętego poglądu w judykaturze czy w uzasadnieniu do projektu Kodeksu postępowania karnego – zasada ustrojowa wyrażona w art. 77 ust. 1 Konstytucji RP. Obarczenie Skarbu Państwa zostało – zdaje się – podyktowane przede wszystkim względami słuszności, które to leżą u podwalin przyjęcia tej formy przypisania odpowiedzialności⁵.

Jako że nie jest możliwa całkowita restytucja stanu sprzed naruszenia, konieczne jest znalezienie ekwiwalentu, który wynagrodzi poszkodowanemu doznane przez niego krzywdy, albo przynajmniej powinno się to widzieć w ramach próby ich wynagrodzenia. Charakter szkody niemajątkowej – bo taką jest krzywda – decyduje (siłą rzeczy) o jej niewymierności⁶. Zadośćuczynienie ma przede wszystkim charakter kompensacyjny, a więc powinno przedstawiać odczuwalną wartość ekonomiczną⁷. Wskazuje się w doktrynie, że „kwota przyznana tytułem zadośćuczynienia, winna być przybliżonym ekwiwalentem cierpień psychicznych i fizycznych”, a ponadto „określając wysokość zadośćuczynienia należy brać pod uwagę nie tylko czas trwania niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania, ale także stopień dolegliwości, z jaką wiązało się stosowanie tego najsurowszego środka zapobiegawczego, a więc przykrości i przeżycia natury moralnej z tego wynikające (uczucie przykrości, utrata dobrego imienia), konieczność poddania się rygorom związanym ze stosowaniem aresztowania, jak również ewentualny ostracyzm środowiskowy i nieprzychylnie reakcje po zwolnieniu z aresztu”⁸.

¹ W. Grzeszczyk, *Podstawy i zakres odszkodowania za niewątpliwie niesłusne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie*, „Prokuratura i Prawo” 2010/1–2, s. 41.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja RP.

³ *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 442–443.

⁴ *Nowe...*, s. 442–443.; zob. uchwała SN z 15.09.1999 r. (I KZP 27/99), OSNKW 1999/11–12, poz. 72.

⁵ W. Grzeszczyk, *Podstawy...*, s. 46–47.

⁶ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 12.03.2008 r. (II Aka 36/08), LEX nr 399959.

⁷ Wyrok SN z 4.02.2008 r. (III KK 349/07), LEX nr 395071.

⁸ W. Grzeszczyk, *Podstawy...*, s. 59–60; a także wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 16.11.2006 r. (II Aka 359/06), „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007/5, poz. 92.

2. ZALICZENIE NA POCZET KARY ORZECZONEJ

Artykuł 63 § 1 k.k.⁹ statuuje zasadę zaliczania rzeczywistego pozbawienia wolności na poczet orzeczonej kary. Nie podlega żadnym wątpliwościom, że okres, w którym ktoś był tymczasowo aresztowany lub zatrzymany, powinien zostać zaliczony na okres kary orzeczonej w danej sprawie. W tym konkretnym przypadku nie ma żadnego sporu, ani w zasadzie też być nie powinno, z uwagi na treść przepisu cytowanej jednostki redakcyjnej Kodeksu karnego. Ustawodawca wyposażył organy stosowania prawa nie tylko w możliwość samego zaliczenia, ale także – co z tym immanentnie związane – w odpowiednie przeliczniki, które mają być podstawą dokonania tych zaliczeń (*arg. ex art. 63 k.k.*). Dodatkowo wypada zauważyć, że wola ustawodawcy wyrażona została dość precyzyjnie, wszak stanowi on, że „na poczet orzeczonej kary **zalicza się** [podkreślenie moje – P.K.] (...)”, co tylko oznaczać może, że zaliczenie jest nie tyle uprawnieniem sądu, ile jego obowiązkiem. Nie budzi także większego sprzeciwu pogląd, że w przypadku kar orzeczonych w zawieszeniu powinno się zaliczać okres faktycznego pozbawienia wolności na rzecz tych, które mają być efektywnie wykonane¹⁰. Dla przykładu: w sytuacji orzeczenia kary pozbawienia wolności w zawieszeniu i kary grzywny okres faktycznego pozbawienia wolności zostanie zaliczony na poczet grzywny, jeśli będzie ona podlegać wykonaniu. Wobec czego okres faktycznego pozbawienia wolności, który nie został zaliczony na poczet kary podlegającej efektywnemu wykonaniu, powinien zostać zawieszony w próżni. Uzasadnić można to tym, że w przypadku zarządzenia wykonania kary zawieszanej można tenże okres zaliczyć na poczet kary podlegającej wykonaniu. W tym miejscu wypadałoby zatem problem uznać za rozwiązany i dalsze rozważania w przedmiocie uznać za zbędne. Jednakże wypada się zastanowić nad sytuacją, co wtedy, gdy w wyniku zmiany (uchylenia) wyroku będącego podstawą wykonywania kary pozbawienia wolności zostanie orzeczona inna kara, a okres, który został już odbyty, nie może zostać zaliczony na poczet „nowej kary”¹¹.

Dla przykładu: osoba została skazana na karę dwóch lat pozbawienia wolności przez sąd pierwszej instancji, wyrok ten został utrzymany w mocy przez sąd odwoławczy; następnie – w wyniku kasacji – wyrok sądu drugiej instancji został uchylony i sprawa została przekazana do tego sądu do ponownego rozpozna-

⁹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.), dalej: k.k.

¹⁰ Por. V. Konarska-Wrzošek, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Toruń 2002, s. 63–64; G. Łabuda (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, LEX/el., komentarz do art. 63; W. Wróbel (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53–116*, red. A. Zoll, Warszawa 2016, LEX/el., komentarz do art. 63; P. Hofmański, L.K. Paprzycki, A. Sakowicz (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, LEX/el., komentarz do art. 63; I. Zgoliński (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2020, LEX/el., komentarz do art. 63; wyrok SN z 24.08.1988 r. (V KRN 161/88), OSNPG 1988/12, poz. 129.

¹¹ Zob. np. postanowienie Sądu Okręgowego w Poznaniu z 22.02.2023 r. (XVI Ka 461/22), niepubl.

nia; sąd drugiej instancji dochodzi do wniosku, że – z uwagi na okoliczności przedmiotowo-podmiotowe sprawy – powinna zostać orzeczona kara roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na okres próby trzech lat oraz kara grzywny (200 stawek dziennych grzywny); aby jeszcze bardziej urzeczywistnić przykład, można dodać, że w sprawie (jeszcze jako podejrzany) podmiot był zatrzymany na trzy dni, a także przebywał 535 dni w zakładzie karnym; łącznie zatem daje to 538 dni izolacji penitencjarnej¹².

Z uwagi na „przeliczniki” ustawowe z art. 63 § 1 k.k. jeden dzień rzeczywistego pozbawienia wolności jest równy jednemu dniowi kary pozbawienia wolności, dwóm stawkom dziennym grzywny. Nie wymaga chyba szerszego uzasadnienia konstatacja, że jeden dzień zaliczyć można tylko na poczet albo jednego dnia pozbawienia wolności, albo grzywny.

Przywołać należy pogląd wyrażony w judykaturze, „w wypadku skazania sprawcy przestępstwa na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania oraz grzywnę – okres tymczasowego aresztowania zaliczony być powinien w pierwszej kolejności na poczet kary podlegającej efektywnemu wykonaniu, tj. grzywny, a gdy jest on dłuższy, to na poczet obu tych kar”¹³. Odnosząc powyższe do zarysowanego wyżej przykładu, przyjęć należy, że na poczet kary grzywny zaliczyć należałoby sto dni faktycznego pozbawienia wolności (przyjmując, że kara ta podlega wykonaniu jako przekazana do efektywnego wykonania, tj. niezawieszona), a pozostałą część kary można zaliczyć na poczet kary pozbawienia wolności orzeczonej w zawieszeniu.

Pojawiają się w tym miejscu – już teraz – dwa problemy, a mianowicie problem uprzedniego już wykonania kary i możliwości jej zaliczenia na poczet kary niepodlegającej jeszcze wykonaniu oraz dni „ponadprogramowe”, których nie da się zaliczyć już na poczet żadnych kar (przy założeniu nawet, że nastąpi zarządzenie wykonania kary zawieszanej). Jak łatwo wyliczyć, niejako w próżni zostają zawieszane 73 dni faktycznego pozbawienia wolności. Jeśli nie ujdzie uwadze to, że „nowa kara” została orzeczona na okres trzech lat próby, moglibyśmy uznać, że problemy zostały rozwiązane. Niemniej jednak, z uwagi na rygory okresu próby, a także możliwość zarządzenia kary zawieszanej do wykonania, problem jest (bardzo) aktualny. Chodzi bowiem o to, że nawet gdyby doszło do zarządzenia wykonania kary, należałoby stwierdzić, że kara ta już została wykonana wcześniej.

Można wobec tego postawić pytanie – czy można zaliczyć „karę już odbytą” (czyli dni faktycznego pozbawienia wolności) na rzecz kary orzeczonej w za-

¹² Na marginesie poczynić trzeba pewne założenie, że dzień to 24 godziny, tydzień to 7 dni, miesiąc to 30 dni, natomiast rok to 365 dni (*arg. ex art. 127b mutatis mutandis* k.p.k.), por. M. Kurowski (w:) *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2023, LEX/el., komentarz do art. 127(b), art. 127(c); w przedmiocie liczenia terminów w procesie karnym zob. szerzej B. Łukowiak, *Liczenie w procesie karnym terminów oznaczonych w tygodniach, miesiącach i latach. Glosa do postanowienia SN z 13.11.2019 r., I KZP 9/19, „Przegląd Sądowy” 2020/11–12, s. 158–168 oraz cytowana tam literatura i orzecznictwo.*

¹³ Zob. wyrok SN z 14.10.2002 r. (II KKN 288/00), niepubl.

wieszaniu, a niepodlegającej wykonaniu? Wydaje się, że skoro nie jest jeszcze pewne, czy ta kara ulegać będzie wykonaniu, to takiego zaliczenia dokonać nie można. Uprzedzanie wydarzeń nie jest przecież rolą sądu, który – siłą rzeczy i co do zasady – powinien reagować na ich bieg, a nie prognozować hipotetyczne stany rzeczy. Trafnie zauważa się w judykaturze, że „w wypadku zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności [początkowo orzeczonej z zawieszeniem jej wykonania – przyp. P.K.] wspomniany okres tymczasowego aresztowania, pierwotnie zaliczony na poczet kary grzywny, powinien być zaliczony na poczet kary pozbawienia wolności, która w takim wypadku podlega efektywnemu wykonaniu”¹⁴. Dokonując zatem zaliczeń na poczet kar orzeczonych, sąd powinien zaniechać zaliczenia dni faktycznego pozbawienia wolności z uwagi na to, że – w tym konkretnym przypadku – nie ma on jeszcze co do tego ani obowiązku, ani uprawnienia. Nie można bowiem zaliczyć czegoś, co jeszcze zaliczeniu nie podlega¹⁵.

Odnosząc się jednak do dni „ponadprogramowych”, ale także i do kary, która nie będzie podlegała jeszcze zaliczeniu¹⁶, należałoby stwierdzić, że zgodnie z art. 552 k.p.k.¹⁷ skazany, który niesłusznie przebywał w warunkach izolacji penitencjarnej dłużej, aniżeli powinien, może wystąpić z roszczeniem do Skarbu Państwa o odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary, której nie powinien być ponieść. Tyle tylko, że automatycznie pojawia się problem, czy ów skazany takie roszczenie wysunąć może w momencie, w którym je wysuwa, formalnie biegnie okres próby związany z orzeczoną karą.

Zdawać by się mogło, że na powyższe pytanie udzielić należałoby odpowiedzi negatywnej. Wszak kara w zawieszeniu – jak sama nazwa wskazuje – może zostać zarządzona do odbycia (art. 75 k.k.). Nie ma ona przymiotu kary już wykonanej, niezależnie od tego, czy na jej poczet zostały już odpowiednie dni izolacji zaliczone, czy też nie. Nie jest także możliwe wnioskowanie o uznanie owej kary za odbytą, zaprzeczałoby to bowiem samej konstrukcji środków probacyjnych. Konieczne jest zatem przyjęcie, że ów skazany musi „cierpliwie czekać” do zakończenia okresu próby. W tym miejscu aktualizuje się jednak jeszcze jeden problem. Ustawodawca postanowił, że roszczenie, o którym mowa wyżej, przedawnia się „po upływie roku od daty uprawomocnienia się orzeczenia dającego podstawę do odszkodowania i zadośćuczynienia, w wypadku tymczasowego aresztowania – od daty uprawomocnienia się orzeczenia kończą-

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 22.07.2010 r. (II AKa 212/10), LEX nr 686855.

¹⁵ Por. G. Łabuda (w:) *Kodeks...*

¹⁶ Czyli tak właściwie mowa tutaj o wszystkich dniach odbytych przez skazanego, a które – zgodnie z zasadą zaliczania na poczet kary efektywnie wykonywanej – zaliczeniu jeszcze ulec nie mogą.

¹⁷ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.), dalej: k.p.k.

cego postępowanie w sprawie, w razie zaś zatrzymania – od daty zwolnienia” (art. 555 k.p.k.)¹⁸.

W opisanej sytuacji pojawiają się (co najmniej) trzy potencjalne wyjścia, a mianowicie możliwe jest uznanie, że:

1. termin określony w art. 555 k.p.k. ulega przedłużeniu albo zawieszeniu, a jego bieg rozpoczyna się po zakończeniu okresu próby;
2. termin określony w art. 555 k.p.k. biegnie mimo trwania okresu próby, a więc możliwe jest wniesienie wniosku, o którym mowa w art. 552 § 1 k.p.k.;
3. żądanie odszkodowania, o którym mowa w art. 552 § 1 k.p.k., w tym przypadku nie przysługuje, wszak nie zostały spełnione przesłanki uprawniające do wysuwania roszczenia.

Odnosząc się najpierw do wszystkich z wyżej wymienionych możliwości ujętych łącznie, powiedzieć należy, że głębszego rozważenia wymagają jedynie te wskazane w pkt 1 i 2, wszak możliwość ujęta w pkt 3 jest już *prima facie* niezgodna z wolą ustawodawcy. Najogólniej rzecz ujmując, wskazać należy, że przesłankami możliwości wystąpienia z wnioskiem, o którym mowa w art. 552 § 1 k.p.k., jest po pierwsze, niesłuszne skazanie, po wtóre, wykonanie kary (w całości lub w części), a po trzecie, wniesienie ww. wniosku w terminie roku od uprawomocnienia się orzeczenia dającego podstawę do odszkodowania i zadośćuczynienia, w wypadku tymczasowego aresztowania – od daty uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, w razie zaś zatrzymania – od daty zwolnienia. Ustawodawca zatem nie różnicuje tutaj kar co do tego, czy na ich poczet były dokonywane (zgodnie z art. 63 k.k.) zaliczenia, czy też nie.

Omawiając kwestię „zawieszenia terminu przedawnienia” (pkt 1), zacząć należy od uwagi natury ogólnej. Chodzi bowiem o to, że ustawodawca w art. 555 k.p.k. nie zdecydował się na uregulowanie charakteru prawnego tego terminu, dlatego też powinniśmy odnieść się do instytucji przedawnienia rozumianego w myśl przepisów prawa cywilnego¹⁹. Roszczenie, które można wysunąć na podstawie art. 552 § 1 k.p.k., jest bez wątpienia roszczeniem majątkowym, a co za tym idzie – roszczenie to nie wygasa. Niemniej jednak po upływie terminu przedawnienia może zostać podniesiony (i to skutecz-

¹⁸ Wprawdzie przyjmuje się, że termin ten nie ma charakteru prekluzyjnego, ale w razie uchybienia mu ten, przeciwko któremu zostało owo roszczenie wysunięte, może skutecznie podnieść zarzut przedawnienia, por. D. Świecki (w:) B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2023, LEX/el., komentarz do art. 555; L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 425–673*, Warszawa 2013, komentarz do art. 555; T. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, komentarz do art. 555; K. Dąbkiewicz (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, komentarz do art. 555; J. Matras (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, komentarz do art. 555 oraz cytowane w powyższych publikacjach orzecznictwo.

¹⁹ Zob. L.K. Paprzycki (w:) *Kodeks...*; D. Świecki (w:) *Kodeks...*; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 8.06.2010 r. (II AKa 88/10), „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2010/10, poz. 23.

nie) zarzut przedawnienia. Nie będzie chyba błędem stwierdzenie, że roczny termin z art. 555 k.p.k. nie jest prekluzyjny²⁰. Po upływie wskazanego okresu przedawnienia zobowiązanie to będzie miało charakter zobowiązania naturalnego²¹, wobec czego zadośćuczynienie mu pozostawione zostanie „dobrej woli” zobowiązanego²².

Jeśli zatem przyjąć, że mamy do czynienia z terminem „cywilistycznym”, to z pola widzenia nie można utracić tego, że terminy przedawnienia nie mogą być ani skracane, ani też wydłużane przez czynność prawną (*arg. ex art. 119 k.c.*²³). Wątpliwości większej chyba nie budzi, że orzeczenie sądu *in genere* jest czynnością prawną²⁴. Tylko w tym miejscu mówilibyśmy o dość karkołomnej konstrukcji, w której (jeśliby dochodziło do sytuacji jak w opisywanym przykładzie wyżej) już automatycznie należałoby przyjąć zawieszenie terminu. Stąd też z pełną mocą stwierdzić należy, że o terminach przedawnienia *in genere* uprawniony jest decydować jedynie ustawodawca, żadna czynność prawna nie może tego zmienić.

Ustawodawca w art. 121 k.c. wprowadził katalog okoliczności, których wystąpienie aktualizuje zawieszenie biegu przedawnienia. Można by zatem próbować „doszukiwać się” wypełnienia znamion którejs z tam wskazanych – biorąc pod uwagę omawianą sytuację. Niemniej jednak uzasadnienie takiej „subsumpcji” stanu faktycznego pod prawny byłoby – mówiąc eufemistycznie – dość luźne. Oczywiście wydaje się chęć wprowadzenia jakiegoś pokrętnego konstruktów powiązanego z siłą wyższą. Chodzi bowiem o to, że uprawniony nie ma bowiem możliwości dochodzenia swych praw nie tyle z uwagi na jego subiektywną możliwość (i chęć), ale jest to zablokowane z przyczyn od niego niezależnych. Takie jednak przedstawienie stanu rzeczy – jak się wydaje – nie wpisuje się w *ratio legis* art. 121 pkt 4 k.c.

Dlatego też termin roczny nie może ulec ani przedłużeniu, ani zawieszeniu tylko z tego względu, że biegnie okres próby orzeczony wobec skazanego.

Rozważania powyższe w zasadzie nie pozostawiają innej możliwości, jak tylko odnieść się do kwestii biegu terminu przedawnienia równoległe do okresu próby (pkt 2). Wobec czego, jeśli przyjąć, że okres próby jest dłuższy niż roczny termin przedawnienia, to w zasadzie albo powinno się orzec o odmówieniu niesłusznie skazanemu prawa do odszkodowania i zadośćuczynienia, albo dopuścić możliwość wystąpienia z tymże wnioskiem w trakcie biegu okresu próby.

²⁰ Por. D. Świecki (w:) *Kodeks...*

²¹ Zob. szerzej o zobowiązaniach naturalnych K. Reidl, *Zobowiązania naturalne (niepełne) w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2022, s. 199 i n.

²² Wyrok SN z 26.04.2018 r. (V KK 391/17), LEX nr 2495985; na marginesie zastanowić się można, czy działający w imieniu zobowiązanego funkcjonariusz publiczny, nie podnosząc zarzutu przedawnienia, nie naraziłby się na możliwe postawienie zarzutu działania na szkodę interesu publicznego poprzez niedopełnienie swoich obowiązków (art. 231 § 1 k.k.).

²³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), dalej: k.c.

²⁴ Por. N. Rycko (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 119.

Omówienie pierwszej z możliwości wskazanych w powyższym akapicie uprawnia konstatację, że odmówienie osobom w sytuacji podobnej do rozważanej stanowiłoby pogwałcenie podstawowych praw przysługujących jednostkom. Dochodzenie odszkodowań za niesłuszne pozbawienie wolności nie wynika tylko z „dobrej woli ustawodawcy”, ale stanowi realizację prawa podmiotowego jednostki do poszanowania jej godności (jako istoty ludzkiej) oraz niezbywalnego prawa do nietykalności (którego ograniczenie może być tylko wprowadzane w drodze ustawy) – (*arg. ex art.* 30–31 Konstytucji RP). Nie możemy zatracić z pola widzenia tego, że zgodnie z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP „każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej”. W świetle powyższego uczciwe jest tylko stwierdzenie, że odmówienie odszkodowania w sytuacji analogicznej do przedmiotowej stałoby się jawnym pogwałceniem praw człowieka i obywatela, na których strażą mają stać organy państwa wykonujące władzę państwową, w tym w szczególności państwowe *ius puniendi*.

Jawi się jako wysoce niesprawiedliwe zaliczanie *a conto* dni faktycznego pozbawienia wolności na poczet (niepewnej przecież) zarządzanej do wykonania kary. Nie można bowiem pozbyć się wrażenia, że w tym przypadku już *prima vista* zakładamy, że w konkretnej sytuacji kara będzie zarządzona do wykonania. Jest oczywiście słuszność w tym, że taka szansa istnieje. Niemniej jednak nie wydaje się być słuszne zakładanie tego apriorycznie. Lekko wyolbrzymiając sytuację, wskazać można, że przyjęcie powyższego założenia przekreślałoby sens istnienia środków probacyjnych w polskim – i nie tylko – systemie prawnym. Stosowanie środków probacyjnych wiąże się z przyznaniem konkretnej jednostce swoistego „kredytu zaufania”. Konieczne jest, aby realistycznie podchodzić do tzw. rzeczywistości obiektywnej i przez to do danego układu sytuacyjnego, ale też nie można przy tym samym porzucić pewnego idealistycznego – w pewnym zakresie marzycielskiego – podejścia.

Zachowując w pamięci prowadzone powyżej rozważania, należy przyjąć, że przyznanie odszkodowania za dni, w których dana osoba pozostawała pozbawiona wolności, powinno mieć miejsce niezależnie od biegu okresu próby. Przyznanie konkretnej jednostce odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie w sytuacji, gdy biegnie wobec niej orzeczony okres próby, pozbawi ją możliwości zaliczenia dni faktycznego pozbawienia wolności na poczet ewentualnej zarządzanej do wykonania kary.

3. ZAMIAST KONKLUZJI

Rozstrzygnięcie prezentowane wyżej jest opozycyjne do tego przewidzianego w sytuacji zaliczenia okresu zatrzymania lub tymczasowego aresztowania na poczet kary orzeczonej. W polu widzenia trzeba mieć także pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, że „w następstwie zastosowania w sprawie zatrzymania i tymczasowego aresztowania są możliwe dwa rozwiązania: zaliczenie

zgodnie z art. 63 k.k. na poczet orzeczonej kary okresu rzeczywistego pozbawienia wolności, albo uzyskanie odszkodowania lub zadośćuczynienia za ten okres. Rozwiązania te stanowią alternatywę rozłączną, tj. zastosowanie jednego z nich wyklucza zastosowanie drugiego. Wybór zaś rozwiązania nie zależy od oskarżonego, a od konkretnej sytuacji procesowej i wydanego orzeczenia kończącego postępowanie²⁵. Różnica jednak między okresami faktycznego pozbawienia wolności (zatrzymania, względnie tymczasowego aresztowania)²⁶ od niesłusznego odbywania kary jest taka, że w przypadku tych pierwszych najpewniej zostanie jeszcze jakaś kara do odbycia. Natomiast w przypadku okresu próby sytuacja ta już nie jest taka klarowna. Wszak w omawianym układzie sytuacyjnym nie mamy przecież do czynienia z osobą, która będzie jakąś karę jeszcze odbywać. Optymistycznie bowiem zakładając sytuację niezarządzenia kary do wykonania, nie można też pozwolić przecież na to, żeby (niesłusznie) skazany został jeszcze dodatkowo obciążony konsekwencjami nieprecyzyjności ustawodawcy. Dlatego też wydaje się, że to właśnie tylko uprawniony jest władny dysponować ową alternatywą jako swoim prawem. To od niego będzie bowiem zależeć, czy zdecyduje się wystąpić z wnioskiem w trybie art. 552 § 1 k.p.k., czy też może lepiej będzie – w danym układzie sytuacyjnym – owe „zawieszony w próżni dni” zachować na wszelki wypadek.

Więszym jednak problemem wydaje się kwestia „dokonania zaliczenia na poczet kary zawieszony”. Co było wskazane wyżej – raczej bezsporne jest to, że zaliczyć okres faktycznego pozbawienia wolności można jedynie na poczet kary podlegający efektywnemu wykonaniu. Stąd też w sytuacji orzeczenia kary z warunkowym jej zawieszeniem po pomyślnym przebiegnięciu okresu próby powinno się stwierdzić, że odbyta już wcześniej kara była karą odbytą niesłusznie. Tyle tylko, że zdarzyć się może, że okres próby zakończy się już po terminie przedawnienia (art. 555 k.p.k.) roszczenia, o którym mowa w art. 552 § 1 k.p.k. Dlatego można by próbować przyjmować, że tak właściwie skazany będzie uprawniony do wniesienia dwóch wniosków w trybie art. 552 § 1 k.p.k.

Pierwszego w trakcie biegu okresu próby o odszkodowanie i zadośćuczynienie za dni „ponadprogramowe”. Nie można przecież z góry założyć, że danej osobie będą przysługiwać np. 73 dni „do wykorzystania” na cele bliżej nieokreślonych kar przyszłych, gdyż dochodziłoby do sytuacji, w której osobie gwarantowalibyśmy niejako kartę „wyjdz z więzienia”. Porzucając jednak złośliwe tony, skonstatować wypada, że takie rozwiązanie byłoby niedopuszczalne. Nie można bowiem uporczywie poszukiwać czegoś, czego nie ma, a zakładanie, że „może kiedyś będzie”, nosiłoby znamiona wypaczenia prawa.

Skazany będzie uprawniony do wniesienia drugiego wniosku w trybie art. 552 § 1 k.p.k. po zakończeniu okresu próby w terminie przewidzianym

²⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 30.04.2008 r. (II AKa 83/08), LEX nr 399927.

²⁶ Celowo w tym miejscu zostały pominięte przypadki, w których zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie były niesłuszne; dla czystości (i też uproszczenia) za punkt rozważań przyjęto, że w sytuacjach, gdy osoby były zatrzymane czy też tymczasowo aresztowane, w przyszłości zostaną skazane na karę, która będzie – zgodnie z art. 63 k.k. – podlegała zaliczeniu.

w art. 555 k.p.k. Nie ulega bowiem wątpliwości, że skoro kara nie będzie mogła być już zarządzona, a skazany wykonał już jej całość, to jej wykonanie było niesłuszne, gdyż samą istotą środka probacyjnego (warunkowego zawieszenia wykonania kary) jest to, że jeśli skazany będzie stosował się do warunków przewidzianych tak przez ustawodawcę, jak i stosujący je *ad casu* sąd, to orzeczona mu kara nie będzie podlegała wykonaniu w trybie – z braku lepszego słowa – tradycyjnym. Jeśliby jednak przyjąć, że skazany takiego wniosku wnieść nie będzie mógł, to tak właściwie doprowadzamy do sytuacji, w której będzie on podwójnie ukarany. Po raz pierwszy przez odbywanie kary (niesłusznie – jak się później okazało – odbywanej), a następnie poprzez konieczność stosowania się do warunków środka probacyjnego.

Ażeby jednak pozbawić wszelkich wątpliwości wykładanie terminów związanych z odszkodowaniem i zadośćuczynieniem za niesłuszne skazanie, może „dobrą zmianą” byłoby jasne wskazanie, że w przypadku orzeczenia kary z warunkowym jej zawieszeniem roszczenie, o którym mowa w art. 552 § 1 k.p.k., przedawnia się w terminie przewidzianym w art. 555 k.p.k., tyle że od dnia zakończenia okresu próby. Choć lojalnie dostrzec w tym należy, że można by się narazić na zarzut pewnej wewnętrznej niespójności, albowiem rozwiązanie takie raziłoby swoistą zachowawczością, a także zakładaniem, że prawidłowe jest pozostawianie części kary (jako odbytej) „w próżni”. Niemniej jednak pozwoliłoby to uniknąć sytuacji, w których osoba, która doświadczyła niesłusznej izolacji penitencjarnej, zostanie pozbawiona prawa ubiegania się o odszkodowanie i zadośćuczynienie za ów okres.

ABSTRACT

mgr Przemysław Krawczyk

The author is a trainee advocate (District Bar Association in Wrocław) and a graduate of the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław.

Probation period in the context of the principle of effective enforcement of penalties and compensation for wrong conviction, pre-trial detention or arrest

In the article, the author discusses the relationship between the lapse of the limitation period barring the pursuit of claims for damages and compensation for wrongful conviction (or arrest, or pre-trial detention) and the probation period. This issue is important from the point of view of judgments that have been changed as a result of extraordinary appeals. It is easy to imagine a situation in which some part of the sentence has already been served, while – as a result of an extraordinary appeal

review – the final judgment of legal effect is changed and a suspended sentence is imposed. In such cases, the sentence already served will be counted towards the penalty which is effectively enforceable (first towards the fine and then towards the suspended sentence). Taking into account the fact that the probation period may be longer than a year (in a given situation), the question arises: what action should be taken so that it does not turn out that the days of the custodial sentence already served are ‘suspended in a vacuum’?

Keywords: *probation measures, limitation period, probation period, compensation for wrongful conviction*

mgr Przemysław Krawczyk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5462-3540>

Autor jest aplikantem adwokackim (Izba Adwokacka we Wrocławiu) oraz absolwentem Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Dąbkiewicz Krzysztof (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, komentarz do art. 555

Grzegorz Tomasz (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, komentarz do art. 555

Grzeszczyk Wincenty, *Podstawy i zakres odszkodowania za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie*, „Prokuratura i Prawo” 2010/1–2

Hofmański Piotr, Paprzycki Lech Krzysztof, Sakowicz Andrzej (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, LEX/el., komentarz do art. 63

Konarska-Wrzosek Violetta, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Toruń 2002

Kurowski Michał, *Komentarz do art. 127(b); Komentarz do art. 127(c)* (w:) *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Warszawa 2023, LEX/el.

- Łabuda Grzegorz** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, LEX/el., komentarz do art. 63
- Łukowiak Bartosz**, *Liczenie w procesie karnym terminów oznaczonych w tygodniach, miesiącach i latach. Glosa do postanowienia SN z dnia 13 listopada 2019 r., I KZP 9/19, „Przegląd Sądowy” 2020/11–12*
- Matras Jarosław** (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, komentarz do art. 555
- Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997
- Paprzycki Lech Krzysztof** (w:) J. Grajewski, S. Steinborn, L. K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 425–673*, Warszawa 2023, komentarz do art. 555
- Reidl Krzysztof**, *Zobowiązania naturalne (niezupelne) w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2022
- Rycko Nikodem** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 2 (art. 56–125)*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 119
- Świecki Dariusz** (w:) B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, Warszawa 2023, LEX/el., komentarz do art. 555
- Wróbel Włodzimierz** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53–116*, red. A. Zoll, Warszawa 2016, LEX/el., komentarz do art. 63
- Zgoliński Igor** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2020, LEX/el., komentarz do art. 63